

ПРОБЛЕМЪТ ЗА СЕМЕЙНОТО ПАРТНИРАНЕ В АСПЕКТА НА ЛИЧНОСТНАТА РЕГУЛАЦИЯ НА ПОВЕДЕНИЕТО

Р. Божинова¹, М. Петкова²

¹ *Институт за изследване на населението и човека при БАН*
rumi_bojinova@mail.bg

² *ВСУ „Черноризец Храбър“*
m.petkova@mail.bg

Резюме. В статията се обсъжда проблемът за връзката между личностните диспозиции и моделите на партниране в семейната двойка. Представено е влиянието на стила на привързаност върху семейното партниране. Защитена е позицията за по-широко изследване ролята на личностните фактори от различно равнище (Голямата петорка, агресията и стила на привързаност), а също тяхната комбинация в семейната двойка, като предиктори за качеството на семейните отношения.

Ключови думи: семейно партниране, личностна регулация на поведението, личностни особености, агресията като личностна особеност, Голямата петорка, стил на привързаност

Семейните отношения представляват съществено направление на изследване в рамките на психологията на човешките отношения. Изясняването на закономерностите, на които те са подчинени, има сериозна научна ценност, както и значимост за психологичната практика, насочена към оптимизиране на тези отношения.

Много изследвания сочат, че бракът, семейните отношения са съществена предпоставка за изпитваната от отделния човек удовлетвореност и щастие, а също за неговото физическо здраве. Според изследванията формирането на подходящи социални отношения, към които се отнасят и семейните, оказват по-силно влияние върху преживяването на щастие, отколкото доходите, социалният статус и образованието (Аргайл, Хедерсън, 1985; Argyle M., 1987).

Подчертаният ефект на семейните отношения върху цялостното функциониране на индивида до голяма степен е свързан

с това, че те се отнасят към системните и интензивни контакти, които той поддържа. Целенасочените изследвания върху интимните отношения констатира, че те се отличават с определена специфика в зависимост от процесуалния аспект на партньорската връзка – предбрачен период, ранен брак, по-късно устойчиво (или друго) съжителство. В същото време наблюдаваната сочат съществени различия в партнирането на отделните двойки, независимо от съпровождащите условия, при които те са поставени (жилище, материално състояние, отношение на родители и др.).

Честотата на междуличностните конфликти и ресурсите на двойката за справяне с тях, определят съжителството като успешно или неуспешно. Двойките с насилие представляват все по-голям научен и практически интерес (Walker, 2009). Тяхното съществуване е белязано както със загубите, които търпи отделният партньор,

така и с негативния ефект върху децата и обществото като цяло. Наблюденията сочат, че конфликтните отношения в двойката са подчинени на определени модели на взаимодействие. Включените в тях агресивни действия често приемат стандартни, ритуални форми, еднакви за всяко нещастно партньорство (Argyle, 1987; Walker, 2009). В тази връзка се използва понятието домашно насилие. То се анализира като преживяване на физическо насилие, сексуален и икономически тормоз, социална изолация, емоционална и психична злоупотреба с власт и контрол, които омаловажават и обезценяват личността. Приема се, че жената е основен обект на подобен тип насилие (Watts Ch. & Zimmerman C., 2002; Jonzon, R., Dang Vung, N., Ringsberg, K., G., Krantz, 2007).

Различните модели на семейно партниране и особено проявите на насилие поставят въпроса за **личностната регулация на поведението**, за влиянието на индивидуалните особености на отделния партньор върху тези отношения. Аджен подчертава, че обясняването на човешкото поведение в голяма степен се основава на вътрешните диспозиции. Той извежда три категории **вътрешни диспозиции**, като отделя специално място на поведенческите (наред с когнитивните и оценъчните). Към тази група са отнесени личностните черти, които като цяло се отличават с високо равнище на генерализация. Специално място е отделено на личностните черти от Голямата петорка, но е подчертано и значението на по-тясно дефинираните черти (Ajzen, 2012). От гледна точка на проявите на насилие, особено място между тях заема личностната агресия. В същото време формите на партниране в рамката на семейната двойка, определено насочват изследователския интерес към личностния *стил на привързаност*. Приема се, че от него във висока степен зависят връзките на индивида със заобикалящите го хора.

Привързаността според теорията на Боулби е устойчив личностен конструкт, формиран в ранно детство, който остава относително стабилен през целия жизнен път (Bowlby, 1982). Теорията сочи, че де-

тето преминава през поредица от фази на развитие на привързаност към основната фигура, която се грижи за него (в повечето случай майката). Този процес е свързан с формиране на *поведенческа система на привързаност*, която по същността си е програма с висока адаптивна ценност. Първоначално тя осигурява поддържането на непосредствения контакт с майката, както и изучаването на околния свят от тази безопасна позиция. На следващата фаза на развитие на поведенческата система на привързаност детето си създава *вътрешен оперативен модел* или психологичен образ за себе си и за грижещите се за него хора. Този модел е тясно свързан с емоциите. Опитът от взаимоотношенията с другите в ранна възраст е основа за развитие на очаквания към бъдещите взаимоотношения (Первин, Джон, 2001). Според някои автори вътрешният оперативен модел остава относително стабилен през целия жизнен път (Mikulincer и Shaver, 2008). Според други (Grabill, C. M. and K.A. Kerns, 2000), той може да бъде модифициран в една или друга степен, не е статична инстанция, а по-скоро поведенческа програма, която се основава на минал опит, но се повлиява от преживяванията в жизнения път.

В резултат на емпирични изследвания, първоначално на Ейнсуорт върху деца, са разграничени три основни стила на привързаност – уверен, тревожно-избягващ и тревожно-амбивалентен (Ainsworth M.D., Blehar M., Waters E., Wall S., 1978). Установено е най-голямо разпространение на първия стил, значимо по-малко на втория, и в най-малка степен на третия стил на привързаност, потвърдено по-късно и от изследвания върху възрастни (Hazan и Shaver, 1987).

За настоящата работа представляват интерес изследванията, насочени към изясняване влиянието на стила на привързаност върху междуличностните отношения при възрастните и по-специално върху романтичните отношения между мъжа и жената.

Определено внимание в тази насока се отделя на изследванията, които доказват, че романтичните преживявания са специфични при всеки от отбелязните стилове